Гаража Бурунов
Вели Мухатов

КЕМИНЕ ВЕ КАЗЫ
(оперетта)

Операны яңадан ишлән

Нобатгулы Режебов

Ашгабат – 2011й

Гахрыманлары: Мәммет вели Кемине, 53 яш,

Гүлнабат хан – 40 яш,

Даңатар – 20 яш,

Огулбег – Даңатарың сөйгүлиси 17 яш,

Казы – Хайыт хусыт – 60 яш,

Гурбан – Даңатарың какасы 47 яш,

Марал – Даңатарың эҗеси 45 яш,

Сапар – Огулбегиң какасы 46 яш,

Садап – Огулбегиң эҗеси 43 яш

Вака ики ярым асыр мундан өң Сарахс этрабында болуп гечйәр.

Кемине ве казы
(оперетта)

Биринҗи перде.

Гызларың хоры. Сува гелдик тас билен,
Сув алдык хөвес билен.
Яры ярдан айраның
Гүни гечсин яс билен

Гүлүң ышкын яз билер,
Дүнйә ышкың, яй, җигер!
Гөврәм аташ ичинде
Гөвнүм гитди яр билен!

Чешме-чайлар җош урар,
Ышк башлары чашырар.
Гара гөзде сычран ышк
Бизи тойда душурар.

Җүмле-җахан язы биз,
Аршың дурна-газы биз.
Бир ыкбаллы герчегиң,
Хумай гушы-яры биз!

Огулбег. Гызлар, сейран-сейл эдер,
Көңүл ышка мейл эдер.
Гырмызы донлы герчек,
Сенсиң мени Лейли эден.

Гырмызы донлы герчек,
Сенсиң мени Лейли эден.

Бойы бойма, яшлары дең яшыма,
яр, яр, яр, яшыма!
Эҗап эйләп бара билмен гашына.
Биз начара назар салып Бирибар,
Магшук гызы ашыгына душурай.

Ярым мени пейлейәр-ә,
Ышкы башым айлаяр-а.

Огрын бакып Меҗнун йигдим,
Мени Лейли эйлейәр-ә.

Огрын бакан Меҗнун йигдим,
Рехим эйле Лейли яра!

Гызларың хоры. Хай-хай, Айсолтан дайза,
Арслана – шире огшар.
Ала-ала гөзлери
Җанлары ийре огшар.
Айсолтан. Гызлар, сиз бир тер чемен,
Мен датлыҗа гүлабы.
Сиз акбашың от-ялны,
Мен оҗарың алавы.
Җак-җаклашып гүлшер сиз,
Гара ериң ярыгна.
Вах, вах, зар мен ярымга!
Гызларың хоры. Сиз датлыҗа гүлабы,
Биз җаханың язы-ла.
А дийсе-де, О дийсе-де
Яр дүшйә-ле ядына!

Ашыкларың айдымы.

Гара гөзли, галам гашлы перизат,
Айдабилмен бирҗе сөзүм бар саңа.
Ышкыңдан көйүп мен дад иле бидат,
Ики чешмим бир гөрмәге зар саңа.

Гара сачың дал гердене баглама,
Ханҗар алып, йүрек-багрым даглама,
Ашыгың мен, ишигиңден ковлама,
Герек дәлми намыс биле ар саңа.

Гүлнабат дийип обаңызың ханы бар,
Огулбег дийип яшайышың жаны бар.
Айсолтаның гөзлеринде жады бар,
Жады бар-эй, жады бар!
Багтлы йигдиң яры бар

Леминәниң өйүнде

Кемине эгнине донуны елбегей алып, дутар чалып отыр. Хайыт хусыт дашында пелесаң какып, оңа ялбаряр.

Хайыт хусыт. Агамсың сен, Кемине, атамсың сен Кемине! Алланың азызы, хезрети пиримсиң сен Кемине!.. Сен үч йыллап нәдип саллах яшап билдиң? Ынха, мениң аялымың дүнйәден өтенине кырк гүн болды. Валла, мен дәлирәп барян! Агам Кемине, йөр…

Кемине.Хайыт бай, ялбарып отурма, мен сениң өңүңе дүшүп савчы гитмен!

Хайыт хусыт. Гидерсиң, гидерсиң! Мен сениң йөрежек ёлларыңа алтын-күмүш, гөвхер-лагылдан паяндаз яздырар мен! Сениң депәңден дүр-мержен, хакык-зүмеррет ягдырар мен!

Кемине *(гең галяр)*. Сенми?

Хайыт хусыт. Ховва мен!

Кемине. Хайыт бай, ханы сен лакамларыңы сана бакалы: Хайыт хусыт, Хайыт сырных, Хайыт гаты, Хайыт битини ийме, Хайыт шылха гейме… Сен байлык дийип казылыкдан ковулдың! Сен байлык дийип адамчылыкдан чыкдың! Сенден хусыдың өйи көйсүн!

Хайыт хусыт. Хава, хусыт кемим-ә ёкдур. Өлен хелейиме-де сырдамбитин эшик гейдирмедим, доягарын ийдирмедим… Ынха, инди кырк гүн бәри саллах галып, дул галып, дүнйәниң ханы-маның, генжи-кәниниң хелейимиң екеже гижесине, екеже гүндизине дегмейәндигине гөз етирдим.

Кемине. Гой, гой хусыт!

Хайыт хусыт. Агам Кемине, атам Кемине, сен бир ягшызада адам Кемине! *(Хоржунындан он – онбәш ачарлы халка йүпи Кеминәниң өңүне оклаяр).* Ынха, ериң астында букан хазына-депинәмиң, генжи-кәнимиң ачарлары! *(ене ачарлар көкенини чыкарып орта оклаяр)* Ынха, ериң үстүнде букан ханы-манымың, ширин жанымың ачарлары! *(ене ачарлар көкенини орта оклаяр)*

Ынха җанлы байлыкларымың, өли байлыкларымың ачарлары! Агам Кемине, атам Кемине олардан дашгарам сүри-сүри молаянларым-мәлейәнлерим, кишңейәнлерим-аңңырянларым, багырянларым-бөгүрйәнлерим, шахлыларым-шахсызларым, дерренделерим-перренделерим сениңки болсун! Сен өңүме дүшүп кел гырнак, көр гарабаш, голак-чолак хатын, гарры-гурты хелей алып бермесең, биригүн үчүм болар!

Яшаҗык чолук оглан ылгап гелйәр.

Оглан. Хайыт ага, үч сыгрымыз бир бада таналады, еди дүйәмиз…

Хайыт хусыт *(эймենч гыгыряр).* Оварра бол эшшек аталы, мекеҗин эҗели! Маңа бумат хатын герек, загып герек, арват герек, аял герек! *(оглан горкуп гидйәр)* Дүш өңүме Кемине! Ёгсам индики аннада едим болар!

Кемине. Мен саңа савчы болман хусыт бай!

Хайыт хусыт (*гөге бакяр).* Эй, Аллам, я шу моллаңы өңүме дүшүр-де, савчылыга уграт, ёгса-да ал гарладып җанымы! Молла Кемине, мүфти Кемине, дерхал мени өерәймесең, гапыңда җынлыраян, гүнәкәри-де сен борсуң! Дүш өңүме Кемине! *(Кемине башыны ыраяр)* Вели Кемине, пир Кемине мени десби-дәхил өерәймесең, көпеними сүйрәп өлен хелейимиң габрына гирйән! Дүш, өңүме Кемине! *(Кемине башыны ыраяр)* Эй, Аллам, мен шу махал тамам байлыгымы бир хатына чалышян, дүш өңүме Кемине!

Казы самрап Кеминәниң дашында айланяр, шовхунлы саз.

Огулбег билен Даңатарың дуети

Даңатар. Ёлуңа гарай-гарай, гөзлерим ёлда галды.
Огулбег. Мениң ёлума бакан гөзлериңден айланайын.
Даңатар. Энеңе-атаңа дуйдурдыңмы сен?
Огулбег. Дуйдурдым.
Даңатар. Нәме дийдилер?
Огулбег. Саңа леллим дийдилер.
Даңатар. Саңа болса ләлиҗек гыз дийдилер.
Даңатар. Огрын-огрын гөзлейшиң яр эй,
Ярым, ярым от салды җана сөвдүгим.
Дур бир заман нәзик беден,
Бөкме хер яна сөвдүгим.

Огулбег. Ак җемалым шөхле салар яр эй,
Ярым, ярым җеллат гөзүң җаным алар.
Хачан сенден мәхрим ганар,
Бакма хер яна сөвдүгим.
Даңатар. Ашык оглан ярынов гөрди,
Хер дем гуллугында дурды яр эй,
Биле. Ашыкларың ёк чәреси яр эй,
Ярым, ярым болмаз гөвхериң парасы.
Узын-гысганың арасы ортамыяна сөвдүгим.

Җеделли сахна

Сапар. Эй, тентек, бизиң өйүң төверегинде нәме көв-сөв эдйәң?

Даңатар. Мен бир сөведең-дә, көв-сөв эдиберйән-дә!

Сапар. Эй, сениң шол маңкалы махлугың мениң гызыма лак атярмыш.

Гурбан. Ёк, сениң ләлиҗек гызың мениң сөвер оглума нәз-керешме эдйәмишин.

Сапар. Бек беллегин, мен сениң сөлитәңе гыз бермен!

Гурбан. Вай, сениң гызыңы алҗак болуп дуран бармы!?

Сапар. Эгер сениң шол хепбесизиң гызымың янында гөрнәйсе хендекден чыкарын.

Гурбан. Сениңем шол гызың мениң оглумың янында гөрнәймесин!

Даңатар. Кака, бес!

Марал. Утанман-уялман йыл бойы бизиң товугымызың юмуртгаларыны ийип йөрсиңиз?

Садап. Сизиң шол күле хазаныңыз бизиң иймимизи иймесин, тернәмизи чокмасын, кетегимизде ятмасын!

Марал. Күле товук меңкими? Меңки! Юмуртгасам меңки бор!

Садап. Бизиң иймимизи ийп, үзүммизи чокса, быкгасы бизиңки болар.

Марал. Ёк, меңки бор!

Садап. Ёк, меңки бор!

Набат билен Айсолтан гелйәр, бири Мараллык, бири Садаплык боляр.

Набат. Муңкы бор!

Айсолтан. Оңкы бор!

Набат. Ай, тула!

Марал. Гайтала!

Айсолтан. Хай-хая!

Садап. Гайталарын.

Марал. Гайтала!

Садап. Гайталарын.

Марал. Гайтала!

Садап. Гайталарын.

Марал. Гайтала!

Сапар, Гурбан биле. Бес эдиң, бес эдиң!

Марал. Ай, тула, яңкы сөзүң гайтала!

Садап. Вай, тула, гайталарын!

Биринҗи хор топары. Яңкыҗа диен сөзүң еке ёла гайтала!

Икинҗи хор топары. Яңкыҗа диен сөзүн еди ёла гайталар!

Садап. Ай, хатын, мен нәмәни гайталамалы?

Марал. Билмедим. Ядымдан чыкыпдыр. Ол нәмәни гайталамалы?

Хор. Биз билмедик, билмедик биз, билмедик.
Дава-җенҗел эделиң-ле кейп эдип.

Набат. Гайтала дий-де гайталабер!

Марал. Гайтала.

Гох-галмагалың үстүне Хайыт хусыт гелйәр.

Хайыт хусыт *(гыгыряр).* Хов, халайык, даваңызы-җенҗелиңизи, обаңызы-кендиңизи мен оптом сатын алян.

Гурбан. Сен ким?

Хайыт хусыт. Мен казы! Молла Кеминәниң халыпасы! Багдат казысы!

Набат. О-хов, молла Кемине-де гелйәми?

Казы. Обаңыза гүлки-хенек, оюн-томаша гелйә! Молла Кемине гелйә!

Садап. Садагаң болайын казы ага, мени шу шерменде айярың шеринден гутар!

Марал. Гурбаның болайын казы ага, мени шу җенҗелкеш хайярың җенҗелинден гутар!

Казы. Ханы, гох-галмагалыңызы, дава-җенҗелиңизи дөкүң орта, мен әхлисини сатын алян!

Набат. Вай, ягыш ягҗак боляр, гөги гара булутлар алды…

Казы. Ягыш-ягмырам, гара-гара булутларам сатын алян, гетирибериң!

Садап. Казы ага, мениң бир товугым бар…

Казы. Хоп, ягшы…

Садап. Шол күле товугым буларың ятагында гузлаяр.

Казы. Дерхал шол күле товугы хоразы билен алнымда дик эдиң! Перман! Шол товугың, хоразың келлесини кесип, кишделиҗе, кәширлиҗе, кишмишлиҗе палавың астына атмалы!

Марал. Палавы ким иймели?

Казы. Палавы Мәммет вели Кемине иймели! *(гүлүшйәрлер)* Эй, терс тарап, эй дүрс тарап, муныңыздан дава-да болмаз, җенҗел-де! Дерхал томашалыҗа дава-җенҗел тапың!

Марал. Казы ага, шу айяр хатының хепбесиз тентеги мениң гызымы аздырып алҗак боляр!

Казы. Хоп ягшы.

Садап. Ёк, Казы ага, шу хайяр хелейиң ләлиҗек гызы җадылап, догалап бизиң чынар ялы йигидимизи акыл-хушундан айырды.

Казы. Хоп ягшы.

Набат. О нәхили икисиниңкем хоп ягшы боляр!

Казы. Сениңкем хоп ягшы, хуп ягшы гелин!

Сапар. Казы ага, бу найынсап кашшак мениң Ай ялы гызымы гапысында гырнак этҗек боля!

Казы *(атылып туряр, Даңатара).* Эй, аклы чашан, ай ялы гызам гырнак эдип бормы?

Гурбан. Казы ага, мениң оглум билен мунуң гызы ашык-магшук! Бу имансыз ашыгы магшугындан айра салҗак боляр.

Казы *(атылып туряр)*. Эй, бейниси сүйшен, ашык-магшугы бири-биринден айрып Худая душман болҗак болямың? Дерхал йигит билен гызы мениң гашыма гетириң!

Гурбан. Казы ага, ынха, мениң оглум Даңатар, хак ашык!

Сапар. Ынха, мениң Ай җемаллы гызым Огулбег!

Айсолтан. Казы ага, сынла, ер уруп ерде галан гарып-кашшага хүйр-мелек егенчими берерисми?

Казы *(атылып туряр).* Эй, келхемеч, ай даззаркел! Дәв ялы халыңа утанмаямың гарып-гасар болмага! Би сыпатыңа, сымматыңа Айдан гелен перизада ашык болмага утанмаямың! Сен гитде кәҗе билен ярма ашык бол, буламак билен хелемеге ашык бол! Хүйр гыза ашык бор ялы гарагың гапыкмы сениң!?

Садап. Биз олара ики сыгыр, үч гоюн, дәрт гечи берҗек!

Казы. Ай, акмак хатын, ики сыгыр, үч гоюн, дәрт гечиңизе Огулбег ай җемалынам гәркезмейәр!

Набат. Биз олара дәрт саны торумлы дүе-де берҗек!

Казы. Дәрт торумлы дүйә Огулбег адыңам тутдурайма!

Марал. Биз сизе гыз бермерис!

Набат. Сиз эйләк ятсаңыз-да, бейләк ятсаңыз-да, магшук гызы ашыгындан айрып билмерсиңиз!

Сапар. Огулбеги келе берерин, көре берерин, эмма бай ере берерин!

Казы шатланып атылып туряр, Сапарың өңүнде башыны ялаңачлаяр.

Казы. Сапар бай, ынха, кел диениң эййәм тайяр! Сынла, сувама келдирин! Бай диениңем тайяр! Депсең депренмез байдырын! *(ханҗарыны чыкаряр)* Кел билен бай тайяр! Хәзир сол гөзүмем чыкарян я ики гөзүмем чыкарайынмы? Көрүңем тайяр эдйән!

Гурбан. Хов, агам, сен казы дәлми?

Казы. Казыдым, Аллаха шүкүр, өтен йыл казылыкдан ковдулар!

Набат. Казы ага, сен гарры дәлми?

Казы. Аллаха шүкүр, гаррыдырын! Эмма ки азм урсам гара даглары сындырарын, эмма ки җыртлап Ая тойнак салсам, гөгүң йылдызларыны ере индерерин!

Садап. Казы ага, сакгалың агындан утан, казы диен адыңдан утан!

Казы *(гөге гол серйәр).* Эй, Аллам, Алла ялкасын-ов сени! Яшымың соңунда новҗуван гыза душ эйледиң!

Гурбан. Казы ага, агзыңда екеҗе дишиңем ёк ялы-ла?

Казы. Нәме, Огулбег гыз мениң билен дишлешҗек болуп дурмы?

Набат. Ай, үлхит гоҗа, сен Огулбег җаның маңлайыны гаралтҗак болямың?

Казы. Огулбегҗаның маңлайы гаралса-да, тамам Сарагтың улы байы болар! Гүнлериң бир гүнем өлерин-де Огулбег гызың маңлайыны ачар гойбәрин.

Марал. Вай, сен хачан өлҗек?

Казы. Огулбег гыза бир говшайын! Онсоң Огулбег җан яша дийсе – яшарын, өл дийсе - өлерин! Марал гелин, мениң хазына-депинәм, генҗи-кәним, ханы-маным, ширин җаным, сүри-сүри молашянларым-мәлешйәнлерим, кишңейәнлерим-аңңырянларым, багырянларым-бөгүрйәнлерим, шахлыларым-шахсызларым, ики аяклыларым-дөрт аяклыларым, дерренделерим-перренделерим сениңки болсун! Сен гайын энем бол, мен көрекениң!

Саз. Чыра сөнйәр.

Чыра яняр.

Огулбег. Ах, мениң гара маңлайым, мен гарыбы начар кылдың!
Даңатар. Ах, мениң гара такдырым, не гүнлере дучар кылдың.
Огулбег. Кысмат чексе харам каза, каст эдер мен ширин җана!
Даңатар. Эгер бакайса сен тая, казыны маслык эдер мен!
Биле. Медет бер-эй, Первердигәр, рехим эйле, Первердигәр!

Сапар. Мен сениң оглуңа гызымы бермес мен.
Гурбан. Мениң оглум сең гызыңы алмас хем.
Сапар. Бермес мен.
Гурбан. Алмас хем.
Сапар. Бермес мен.
Гурбан. Алмас хем.
Кемине. Дуруң! Сабыр эденлер гара дашы ер эдер
Сабырсызлар хайыр иши хем шер эдер.
Сапар. Ёк, ёк бермес мен!
Гурбан. Алмас хем.
Сапар. Бермерин.
Гурбан. Алмаз хем.
Сапар. Бермерин.
Гурбан. Алмаз хем.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Сапар. Бермен.
Гурбан. Алмаз.
Биле. Ёк.

Казы. Марал гелин, юка сал, галың сал, гөвхер, мерҗен, лагыл сал, зүмеррет, дүр, алтын ал! Эмма ки мениң ялы акмак хем бай көрекени сыпдырыҗы болайма!

Марал. Казы ага, биз сени гаррырак гөрйәс-дә!

Казы. Ханы, мен оваданҗа Огулбеги мазалыҗа сынлайын.

Казы гөзүни юмҗукладып Набада гаршы ыграяр. Набат Айсолтаны өңүне тутяр. Казы Айсолтана якын барып, хакыкы шовакөр болуп сынлаяр.

- Оваданҗа, нәзенинҗе, эйҗеҗик перизат экен!

Айсолтан *(Казының дикан бакышындан горкяр).* Вай, би мейит аракы тойда маңа гөз гыпан ышарат экен-ә!

Казы *(кер болан боляр).* Огулбег гыз, нәме дийдиң?

Набат *(гулагына гыгыряр).* Сенем шазада йигит экениң!

Казының зәхреси ярыляр, ол хонда товсуп саңңылдап башлаяр, чына беримсиз титрейәр.

Казы. Вай, зәхрәми ярдың-ла! Маңа гаты гыгырылса, айярымлап шейдип титревүк болян-да!

Набат. Казы, асыл сен кер, көр, кел, үстесине саңңылдавугаммы?

Казы. Аллаха шүкүр, Сапар байың истейән көрекени мен! Кел, көр, кер, үстесине, саңңылдавук, сәхел совук болдугы лалам болян, ичимден сесим чыкмая!

Айсолтан. Сениң бойың бир гарыш, сакгалың ики гарыш, иниңем үч гарыш-ла!

Казы. Хах-хах-ха, овадан гелин, дузладың-ов! Ховва, мениң бойым бир гарыш, сакгалым ики гарыш, иним үч гарыш, җоннуҗак, монтыҗа бела-да! Йөне мени тамам юрдуң әхли ериндәки ханлар-беглер, байлар-сөвдегәрлер гөрйәндир, себәби мен түчҗар бай-да!

Марал. Казы ага, сен бедройрагам-да…

Казы. Марал гелин, сыпайылык этме! Мен бедрой, бедройыңам бедройы! Айна баксам сыпатымы-сымматымы гөрүп зәхрәм ярыляр! Сува серетсем сув ага буланып дессине сүзүберйәр…

Сапар. Ики саны җоззук дулук…

Айсолтан. Ел берилен тулум…

Сапар. Аяклы булут…

Айсолтан. Эшекяссык…

Сапар. Керсенгөти, биз саңа гыз бермерис!

Үчүси. Биз саңа гыз бермерис!

Сапар. Алнында бар бир гарын, ардында бар бир гарын, мен саңа гыз бермерин!

Казы. Бермерсиңиз! Бермерсиңиз! Шу дүнйәде маңа хич ким хич хачан хич зат берен дәлдир.Хах-хах-ха, йөне мен бир нежис-дә, нәкес-дә, халан задымы алыберйән-дә!

Айсолтан. Биз саңа Огулбеги бермерис!

Казы. Хава-ла, сиз бермерсиңиз, йөне Огулбег жан сүйнүп-саркып, салланып сейкин басып гелер. Марал гелин билйән саның түкенйәнчә санабер галың-юкаңы!

Сапар. Биз саңа гыз бермерис!

Казы. Ай, сен-ә бир дикеңсе, Сапар сеңсе экениң!

Үчүси. Биз саңа гыз бермерис!

Казы. Берерсиңиз, берерсиңиз! Еди гиже-гүндиз той-томаша эдип, айдым айдып, саз чалып, ракс кылып, шады-хоррам болуп, Огулбеги күртеләп-кеҗебеләп берерсиңиз! (*Ол сугры багана телпегини чыкарып депесинде айландырып гыгырып буйрук берйәр)* Ай, мениң түкениксиз хазына-депинәм, ай мениң сан-саҗаксыз генжи-кәним, чозуң Кичиага обасының үстүне! Ай мениң сүри-сүри молаянларым-мәлейәнлерим, кишңейәнлерим-аңңырянларым, багырянларым-бөгүрйәнлерим, шахлыларым-шахсызларым чозуң буларың кендине, говшурың мени Огулбегиме! Хах-хах-ха!

Ол шады хоррам болуп танс ойнаяр.

Чыра яняр.

Кеминәниң гелши

Хор. Кемине, Кемине гелйәр, Кемине!
Тарханларың тарханы, шахырлар шасы гелйәр!
Пир чыкан Мәммет вели шахыр гелйәр.

Казы. Чүшшш! Ювашшшш! Кемине сизиң озалкы гөрүп йөрен Кеминәңиз дәл. Кемине ылахы дүйшүнде сахыпжемал бир женаны гөрүпдир. Ягшызадалар оңа пата берипдир! Шондан бәри Кемине зыян тапынып, елдиргәп, хүйленип, дүйшүне гирен перизады гөзлейәр. (*Айсолтаны сынлаяр)* Вай, сен Кеминәниң дүйшүне гирен пери-пейкер болайма?..

Айсолтан. Вай, ишим гайдандыр!

Казы *(Набады сынлаяр).* Алланың аршда ак палчыгындан ярадан женаны сен болайма?..

Набат. Вай, мен Кеминәни гөрмесем, нәдип онуң дүйшүне гирейин…

Казы. Сенем-ә овадан экениң!
Марал. Вай, мениң әрим бар-а!
Кемине. Тарыпыңны айдар болсам эй, казым,
Айдар болсам тарыпыңны эй, казым
Казыларның дийсем кәриң эй, казым,
Айдар болмазла ярына эй, казым.
Ялган сөзлериниң барын эй, казым, эй, казым,
Сатярсыңла вах пула эй, казым,
Сатярсыңла кән пула казым эй, казым.

Күлден депе бейик болмаз эй, казым,
Сынла көңүл сейик болмаз эй, казым.
Вах гара кейик болмаз эй, казым,
Гирсе мегер чөлде казым эй, казым,
Чөлде мегер гирсе казым эй, казым.

Дийр Кемине кән геп болар кән болар,
Дийсем дертлерим деп болар эй, казым.
Бар гарыплар каза чеп болар каза эй, казы,
Түйс бир төхмет илде казым эй, казым,
Җүйҗе-товук ёлда гузлар эй, казым.

Кемине гелин-гызлара йүзленйәр.

Кемине. Хош гелипсиз хошлук билен гайдар сиз,
Дүнйәниң сейлине гелен гелинлер.
Бозулан шәхрими абат этдиңиз,
Гамда галан гөвнүм алан гелинлер.

Ак йүзүне гара зүлпүн яйыпдыр,
Гөйә Айың йүзүн булут алыпдыр.
Хасса җана бушлук тебип гелипдир,
Дердимиң дерманы болан гелинлер.

Хор. Мундан гитдим яра дурман, бирҗе гөрмән, арман галдым.
Овал арман, ахыр арман, сермендим армана галып.
Арзым дийсем арзымана,
Йүрек Айсолтана гаршы

Арзым дийсем арзымана,
Йүрек Айсолтана гаршы.

Шалар гызы сейле чыкар,
Кенизлери ләле какар.
Мениң гөвнүм Ая бакар,
Ай бакар асмана гаршы.

Арзым дийсем арзымана,
Йүрек Айсолтана гаршы
Арзым дийсем арзымана,
Йүрек Айсолтана гаршы.

Кемине. Багларың мивеси гел җан, ширин дил ялы,
Белли, белли сөзүң ов, бардыр бал ялы.
Кемине дийр гел, ов аклы гызыл гүл исли эй,
Ашыгың җаныны эй, алан гелинлер.

Кемине, казы Набадың өйүнде гудачылыкда.

Набат. Молла Кемине, бизиң иле хош гелип сиз!

Казы. Хош гелендирис, сапа-да гетирендирис. Гүлнабат гелин, биз-ә йитигимизи агтарып геләендирис.

Кемине *(аларыляр, юваш).* Акмак, савчың барка самахыллап дурма… *(гаты)* Гүлнабат хан, бизиң бир байымыз бар, шоңа бир…

Казы… халал сүйт эмен машгала герек!

Набат. О байыңызың яшы нәчедир?

Кемине. Бай, гаты бай!

Набат. О байыңызың ады нәмедир?

Кемине. Адам бай, малы-мүлки уммасыз бай!

Набат. Байыңызың кадды-каматы, сыпаты-сымматы ненеңдир?

Кемине. Депсең депренмез чүйрүк бай!

Набат. О байыңызың гылык-хәсиети нәхиледир?

Кемине. Түчҗар бай, айылганч бай, ханы-маны ере-гөге сыгмаян бай!

Набат. О байыңызың тиреси нәмедир?

Кемине. Онуң тиресем бай, тайпасам бай, миллетем бай, дини-иманам бай!

Набат. О бай нириде яшаяр?

Кемине. Гапжык галасының Жантай кендинде!

Набат. Эй, Худай!

Казы *(зала)*. Сөзүң пирине учрасаң бай, Худай дийибирсиң дул хатын!.. Гүлнабат гелин, байымызың хазына-депинеси, генжи-кәни, ханы-маны, малы-мүлки, ерде гезйәнлери, сувда йүзйәнлери, молашянлары-мәлешйәнлери, кишңейәнлери-аңңырянлары, багырянлары-бөгүрйәнлери, шахлылары-шахсызлары, дерренделери-перренделери сениңки болсун!

Набат *(гахарлы)*. Мен о байыңызың хазына-депинесини, генжи-кәнини, ериң астындакы, үстүндәки байлыкларының әхлисини молла Кеминәниң йүз ямалы ичмегине чалышмаян!

Казы. Хай, берекет тап, Гүлнабат хан! Кеминәниң мүң ямалы ичмеги дашы билен, ичи билен сениңки болсун!

Набат *(гахарлы)*. Ай, галтак гарын, төңңе бурун…

Казы *(Кеминәни сынлаяр)*. Гүлнабат хан, алланәме шахыра галтак гарын, төңңе бурун дийиберме! Кемине, мазалы сынла! Гүлнабат гелин ягшызадаларың саңа дүйшүңде гөркезен перизады ахыры!

Кемине *(өр-гөкден гелйәр)*. Сен, сен нәмелер самахыллап дурсуң?!

Казы. Мен бир мес бай, нәме самахыллаянымы нирден билейин!

Набат *(аңк-таңк)*. Сиз нәме молла Кемине үчин сөз айдып отырмысыңыз?

Казы. Ай, Гүлнабат хан, Кемине ялы ышкдан аклы чашан, бейниси сүйшен болмаса, хей бир обаның хан хатынына гудачылыга барып бормы?

Кемине. «Ай, хепбесиз, дерхал маңа кел гырнак, көр гарабаш, чолак-солак хелей алып берәймесең, гапыңда өлйән» дийип, мени савчы алып гайтмадыңмы?

Казы. Кемине, хан хатындан горкыңа самахыллап отурмасана. Хей, Огулбег ялы пери-пейкер барка, мен дул аялы башыма япайынмы!

Кемине *(дергазап)*. Эй, акмак, тамам Сарагтың хан-беглери, аксакал-кетхудалары, Ораз яглы сердар дагы мени өерип билдими?.. Мен галан өмрүме дүнеден өтен перизадымың ясыны тутуп, матамыны дартарын!

Кемине каза голуны силкәп, Набада баш индерип чыкып гидйәр.

Набат. Казы, менем галан өмрүме дүнйәден гайдан хан йигидимиң ясыны тутуп, матамыны дартарын.

Казы. Алланәме-дә! Гүндизлер өлен әриңизиң, өлен хелейиңизиң матамыны тутуп, ах уруп эфган дартың, гиҗелер болса сүрүң дәли дүнйәниң дөвраныны!

Набат. Ай, серке сакгал, селме сакгал, селин сакгал, сүбсе сакгал, сен нәмелер аталап отырсың?!

Казы. Гүлнабат хан, өтен йыл тамам текәниң-ёмудың, салырың-сарыгың, әрсарының-алилиниң хан-беглери, сердарлары җем болуп Кеминә яшаҗык гелин алып берҗек болдулар, Кемине кес-келләм этмеди! Арада Ораз сердар, тамам Сарагтың хан-беглери, улы байлары, аксакгаллары, Кеминә новҗуван гыз алып берҗек болдулар, Кемине кес-келләм гөвнемеди. Себәби Кемине аршың ак палчыгындан ярадылан новҗуван гелниң ышкына дүшүп, янып-бишип йөр! Ол гелниң кимдигини билйәмиң? *(Набат башыны ыраяр)* Ол хүйр гелин сен Гүлнабат хан!

Набат. Казы, дерхал чык өйден!

Казы. Кемине, велилериң велиси, пирлериң пири, шахырларың шахыры! Ол гиҗелер первана болуп, сениң ышкыңда гошгы-газал язяр, гүндизлер хүв чекип, дүзлере чыкып сен хакда пыган кылып, айдым билен аглаяр. Улы илиң улы шахыры сениң ышкыңда дәлирәйсе, җынлырайса, гүнәкәри сен борсуң! Эй, йүреги дашдан, буздан, демирден гелин, диңле мен Кемине болуп, онуң сен хакдакы айдымыны айдып берейин…

Казы Кеминәниң «Хамана» диен айдымы айдяр.

Хич дилегим битмеди, дийдим гашы кемана,
Дили дымып, диде сөзләр мен гарып натувана.
Ак билекли ак гелин, дилим гелмиш зыбана,
Ала-ала гөзлерден гелмишем мен амана,
Диен сөзүм битмесе, дийменмишим хамана.

Кемине дийр, өлүм бар, билип болмаз хачандыр,
Саңа маңа пынхан ышк гуҗагыны ачандыр,
Ышка бакан гүманым, гуссаң паслы гечендир,
Ашык-магшук бир җамдан айнал-бакы ичендир,
Диеними этмесең, дийменмишим хамана…

Икинҗи перде

Даңатарың ариясы

Даңатар. Эй, перим салсаң назар ялкым дүшер дилдарыңа,
Гөзлейип гөз гыйгы бирле бакышың өртәр мени.
Бесленип өйден чыкар сен салланып хер бир яңа,
Бат алып мисли җерен дек бөкүшиң өртәр мени.
Ай гелов. Ярым җан гелов нәзлим,
Бесленип өйден чыкар сен салланып хер бир яңа,
Бат алып мисли җерен дек бөкүшиң өртәр мени.

Сими-зерден безенип гүл йүзүңе чалсаң гүлап,
Сер салып чох айланып хич тапмадым сенде хылап.
Эй, яранлар белли бизни зүлплериңни сыпалап,
Ики бөлүп ал яңакдан дөкүшиң өртәр мени
Белли бизни якмак үчин зүлплериңни сыпалап,
Ики бөкүп ал яңакдан дөкүшиң өртәр мени.

Даңатар билен Кеминәниң сахнасы

Кемине. Сен Огулбеге хак ашыкмы?

Даңатар. Ховва хак ашык мен! Эмма адалаты беркарар этмели казы мен бай дийип, авуңа агыз урса, киме арз эдерсиң?

Кеминәниң айдымы

Кемине. Хупларың шивеси гара гөз болар,
Томаша кыл билбил билен гүллере.
Гөзелиң шивеси ширин сөз болар,
Сөзле, гурбан олам ширин диллере.

Айра дүшсем, элип каддым яй болар,
Высала говушсам җана җай болар.
Гүл йүзүң гөрмесем гүнүм ай болар,
Айым узап гидер йылдан йыллара

Мениң элим, сениң дилиң хүнәри
Нусга болуп галсын илден иллере!

Кемине билен казының дуети

Казы. Чал сакгалы ак гөвүсе
Йисаң җана леззет дәлми?
Аташ салып яш гөвүне
Сөйсеӊ җана леззет дәлми?

Кемине. Эзйет, эзйет!

Казы. Киме эзет, киме леззет!

Кемине. Сакгалың агындан утан!

Казы. Кемине, дерхал мени өер!

Кемине. Алтмыш яшыңдан утан! Ёгса я ах уруп, перят чекип шахыр болян, я җынлырап акыл-хушумдан айрылян, я өлйән.

Казы. Вах, утанян, уялян, йөне вели Огулбеги гойна салян, гойна салян!

Кемине. Саңа имансыз, хусыт, сырных, мелгун казы диерлер!

Казы. Кырк гүн бәри пыган дартып, тутдум кейваның ясыны,
Кырк гүн сырма саллах болуп, бу дүнйәден хезл этмедим.
Кырк гүн бәри ялңыз ятып, тапдым ахыр гүл ярымы!
Кырк гүн аглап чекер болдум ялңызлыгың эзетлерин!

Кемине. Ялңызлыгың дерди чекерден агыр экен.

Казы. Гөзлерим гөрди хер нәни,
Гемирсем терҗе тернәни,
Гарры мөҗек яш беррәни
Ийсе җана леззет дәлми.

Кемине *(зала)*. Гарры көпек, мен саңа бир томаша гөркезейин!

Казы. Кемине, маңа Огулбеги алып бер!

Кемине. Казы, бу обада байлык-пул йөремейәр. Сен мениң кырк ямалы ичмегими гей-де Кераматлы агаҗың ашагында мынаҗат кыл! Худайым саңа Огулбеги мынасып гөрсе, ол шу гиҗе салланып, сейкин басып гелер.

Набат билен Айсолтан

Айсолтан. Вай, җуванмерк казы! Вай, кабанмейт казы!

Набат. О казы җадыгөйлериң җадыгөйи, иблислериң пири, мелгунларың молласы! *(ювашҗа)* Өзем онуң быкгадан чыкыпмыш?

Айсолтан *(гең галяр)*. Нәмеден чыкыпмыш?

Набат. Быкгадан…юмуртгадан… Бойдашлар, Огулбегҗаны ол мелгун казыдан халас этмели!

Садап (аглаяр). Вай, Огулбег җаны мулгун казы алайса, мен нәдерин-эй!

Айсолтан. Ай, харам казы, порсы тазы! Хей, мазы ялы Набатҗан дурка, хей Сарагтың язы ялы Айсолтан барка, бир гөкмейни, гуш келле гыза ашык боляр-а!

Набат. Вай, сен шол каза дурмуша чыкайҗакмы?

Айсолтан. Хей, мен олар ялы бай казыны сыпдырарынмы? Алланәме акмак! Алланәме, үлхит гарры! Алланәме чүйрүк бай! Мен оны ойнап-ойнап йүзүне түв эдип гойбәрин!

Набат. Сен хер эт, хесип эт, эмма Огулбеги о мейдиянандан халас эт!

Айсолтан. Вай, мен бир безенип-бесленейин, оҗагаш җадыгөй казың мениң гапымда эсинден айрылан ит ялы увлап ятмаярмы?..

Икисем гидйәр.

Казы. Маңа гарры диймәң, гоҗа дегилмен!
Дегирмени йөредер мен демимден.
Сынлайын мен ганып-ганып җемалың,
Я җаным ал, я җаның бер, гел-эй, сахыпҗемалым.

Хак диеним нәхак бор, нәхак диеним хакдыр,
Ак диеним гарадыр, гара диеним акдыр.
Назу-керешме биле җаным алей, җананым,
Сынлайын яр ганып-ганып җемалың.
Сейкин басып салланап гел-эй, сахыпҗемалым.

Казы. Гыш гүнүми яз эйләр, калбымдакы хейҗаным,
Сейкин басып сүлмүрәп, гел-эй сахыпҗемалым.

Айсолтан башы гупбалы гыз Огулбег болуп гелйәр.

(Сахна гараңкыраяр)

Кемине. Башла Даңатар.

Даңатар *(уряр).* Ахыры элиме дүшдүң герек.

Айсолтан. Вай, эҗеҗан!

Даңатар *(уряр).* Асыл мениң Огулбегими аздырып йөрен сен экениң-ә Кемине!

Сапар. Уруң Кеминәни! Өлдүриң Кеминәни!

Казы. Вай, мен Кемине дәл, мен казы!

Гурбан. Казы болан болямың инди Кемине…

Казыны орта алып мазалы урярлар. Кеминеден башга хеммеси гидйәр. Сахна ягтыляр.

Кемине. Хов, казы, саңа нәм болды?

Казы *(агламҗырап).* Зәхер болды, мерез болды! Поссуныңа лагнат болсун! Мени сендир өйдүп урдулар.

Кемине. Вәх, олар ялңышыпдыр. Гой, инди сени казыдыр өйдүп урсунлар…

Казы. Ёк-эй, ёк-эй, озалам мени гаты уруп, гаты өлдүрдилер.

Кемине. Огулбег билен душдуң дәлми?

Казы. Душдугам, гуҗаклашып учмаха дүшдүгем…

Кемине. Башга саңа мерк герекми…

Казы. Вай, мениң ичимден җаным чыкып гачып гидипдир…

Кемине. Огулбег бир гөз гүлдүрсе, җаның ене гайдып гелер.

Казы. Ай, ёг-а…

Кемине. Бу поссуна тай ёкдур, барсаң ырак земин-ов,
Акмак болуп гейдиң-де, дүшдүң әрлең демин-ов,
Урулып-енҗилмеден галан дәлдир кемиң-ов,
Не гүнлере душ кылдың казы агаңы ичмек,
Кеминеден ядыгәр гыммат бахалы ичмек!

Кемине. Ашыгам саклана билмен
Сайраян дилиң дердинден,
Билбилем гел уклая билмен ов,
Гырмызы гүлүң дердинден.

Арманам өпүп гүлмедим вах, гел,
Арманам өпүп гүлмедим вах, гел,
Голундан шерап ичмедим вах,
Өлйәнчәм сана гечмедим ов,
Бир йыртык җулуң дердинден.

Кемине билен Набадың душушыгы

Набат мессан-мессан басып гелшине, ала гөзлерини гүлдүрип, галам гашларыны какып нәз-керешме эйлейәр.

Кемине *(хесерли).* Гүлнабат хан, ала-ала гөзлериңи гүлдүрип, галам гашларыңы какып, мен гарыба нәз-керешме эйләрми сен?

Набат *(дергазап йылгыряр).* Гөзүңедир, Кемине! *(Набат элҗирәп, гөзлериниң эгремчесини гүлдүрип, җилве ташлаяр, дергазап гыгыряр)* Хей, Гүлнабат хан шылхасыны ашырып, җинде-җулуны тасадып йөрен молла галам гашларыны какып, нәз-керешме эйләрми?

Кемине *(хош хал).* Гөзүмден айланайын! Гүлнабат хан пынхан-пынхан бакып, гөзлериңиң эгремчесини гүлдүрип, Кеминә җилве ташлаярмы сен?

Набат *(дергазап гыгыряр).* Гөвнүңедир Кемине! *(Набат гашларыны ойнадып, гыйк гараяр)* Хей, Гүлнабат хан гарамаяк молла пынхан-пынхан бакып, җилве ташлармы!

Набадың голайына барып дил дүвүшиҗи әхеңинде.

Кемине *(йылгыряр).* Гой, Гүлнабат хан дергазап болуп, молла Кеминәниң депесинде нагарасыны дөвүберсин! Гүлнабат гелин, икимиз болса ала-ала гөзлер билен бакышмашак ойнагалы! *(бирек-биреге дикан середйәрлер)* Эй-хо, җадымы сен Гүлнабат гелин, нәзли-нәзли гарайшың билен җанымы алып баряң-ла…

Набат *(нәз эйләп).* Ынан шахыр, өзи болар…

Кемине. Акҗа голуңдан тутуп, сени багра басайсам гүнәкәр казы боляр.

Кемине Набадың голундан тутяр, сырлы-сырлы середишйәрлер.

Набат. Гүлнабат хан хайкырса-да, Гүлнабат гелин разы боляр!

Кемине. Гүлнабат гелин дүнйәмиң язы болар!

Набат. Кемине аҗайып айдым…

Кемине. Гүлнабат гелин хесерли сазы боляр…

Чыра сөнйәр.

Кемине. Аху гөзлим салланып,
Йүз мүң җилве биле гел.
Огрын бакып, уз басып
Голуң сала-сала гел.

Набат. Тоты кимин суханвер,
Сөзләп ширин диле гел.
Эй, сен гарып билбилим
Сәхер-саба гүле гел.

Биле: Гүлүң зарын эшитсең
Мен гарып билбиле гел.
Диде биле, дил биле
Ышкың дие-дие гел.

Ал голуңа ханҗары,
Багрым-диле-диле гел!
Набат. Гамгын гөзүң гүлдүрип,
Кемине. Гыя-гыя бакар сен.
Набат. Депәмдәки багт гушум,
Кемине. Дуршуң биле хесер сен.
Дадып гөрем лебиңден,
Мегер ширин-шекер сен!
Биле. Сен-сен гарып Кеминәм,
Сен Шасенем бола гел.
Гаш какып нәз эйлесем,
Хумай гушум бола гел.
Сен бир саллах Кемине,
Мен натуван дула гел.
………………………

Саз. Алагараңкыда безенип-бесленип Огулбег гарашып дур. Казы онуң янына баряр. Дашында пырланып, пелесаң какып оны гуҗаклаяр, огшаяр, бирденем гайрак товусяр.

Казы. Вай, асыл сен гарантгамыдың? Вах, гара маңлайым! Гарантга-да болсаң оваданҗа, чемелҗе, нәзенинҗе гарантга экениң! Түйс мениң дүйшүмде, хушумда ашык болуп йөрен перизадым экениң! *(Букуда дуран аяллар оны огрын сынлап гүлүшйәр)* Эзизим, мен хәзир алавлап дуран ышкым биле саңа җан берйән! *(Гарантганы огшаяр)* Эй, Аллам! *(дызына чөкйәр, гөге бакяр)* Сен я шу перизадыма җан бер, ёгса-да ал гарладып мениң җанымы! *(Аяллар гарантганы әкидйәр, гарантганың еринде Айсолтан галяр)* Эй, Таңрым, дессине шу перизада җан бер, ёгсам мен сениң ялан дүнйәңде яшамаян!.. Эй, казы, сен шунча ыхласың билен, янар ышкың билен инди бир гарантга-да җан берип билмезмиң! *(Айсолтаны гуҗаклап огшаҗак боляр, Айсолтан «вай» дийип гыгыряр)* Вей, мен перизадыма җан берәйдим!.. Эй, хүйрүм, мелегим!

Айсолтан. Вай, вай!

Казы. Вай, сениң вай-вайыңдан айланайын!

Айсолтан. Вай, көңлүмиң күйсәни,
Шейтан казы дийсәни.
Мени гойнуна басып,
Шапладып алды посаны…
Пакладып алды посаны.

Казы. Эй, Аллам, шу демде Гүнүңи догур! Пах-пах, есер казыдырын мен! Шапладып алайдым-да посаны! *(Сахна ягтыляр)*

Айсолтан *(өр-гөкден гелйәр).*Эй, Худай, керем-кераматыңа дөнейин казым. Сен бир посада новҗуван болайыпсың-а! Сен бир посада йигрими бәшиң дәлиҗесине өврүләйипсиң-ә! Ханы товсуп-товсуп гөр.

Казы хош болуп гыкылыклап товсуп йөршүне сахнаның өңүне голайлаяр.

Казы *(зала).* Казыны ойнаярлар. Хах-хах-ха! Гуҗаклашып, ойналсаң, огшашып ойналсаң нәме арманың бар көпей оглы, казы!!

Айсолтан: Казым, гелип яныма,
Отлар салдың җаныма-ов,
Баллы додакдан соруп,
Тас галыпдың ганымов!

Казы. Хайыт дийрлер адыма
Отлар салдым җаныңа.
Бир посада җанланып,
Тас галыпдың ганыма!

Айсолтан.Сен гудратлы герчек сен,
Җеседе җан берҗек сен,
Сениң магшугың болуп,
Кейпи-сапа гөрҗек мен.

Казы. Ач учмахы гойнуңы,
Сынла инди ойнумы.
Бейхуш болуп сөйгүден,
Ачылалы той гүни!

Кемине, Садап, Гурбан, Марал, Даңатар, Набат дагы гелйәр, олар үм билен диллешйәр. Хеммеси каза аңк боляр.

Кемине. Охо-хов казы, саңа нәм болды? Сен җахыл йигит болайыпсың-ла!

Гурбан. Гудрат! Гудрат! Керамат агаҗы муны яш йигиде өвүрәйипдир!

Садап. Кераматыңдан айланайын Кераматлы агач, казыны җахыл эдәйипсиң-ов!

Сеслер. Гудрат! Гудрат!

Казы. Гудрат Огулбегимиң посасында! Еке поса билен ол маңа яшлыгымы багш эйледи! Менем еке поса билен оңа ширин җанымы багш эйледим! Кемине, дерхал бизиң никамызы гый, мени Огулбеге, Огулбеги маңа говшур!

Набат. Ай, казы, Огулбегҗаны нәдәйипсиң сен? Вай, Огулбегҗаны гаррадайыпсың-а сен!

Садап. Вай, Огулбегҗан башга бир җенана өврүләйипдир!

Даңатар. Эй, җадыгөй айяр. Ханы мениң Огулбегим! Дессине бу зенаны Огулбеге өвүр!

Казы. Гайрарак сүйшүң, хәзир мен бужагаш җенаны екеҗе посада Огулбеге өвүрйән!

Даңатар. Вуруң-айт, җадыгөй, догагөй, сейиркеш казыны!

Хеммелер ерли-ерден казыны уруп башлаяр, чыра сөнйәр, урярлар.

Казының сеси. Вай, вай, мени өлдүрдиңиз! Вай-вай, мени харам өлдүрдиңиз!

Хеммелер гидйәр. Айсолтаның еринде гарантга. Чыра яняр.

Кемине. Гой, наламаңы! Хәзир Огулбегиң сыпалар вели, эндам-җаның ызасы айрылар. Хәзир Огулбегиңи бир огшарсың вели, харам өленем болсаң дирелерсиң!

Казы. Кемине, дерхал Огулбег икимизиң никамызы гый!

Кемине. Хов, хов, ол Огулбег дәл ахыры!

Казы. Хайсы хелей боланда нәме, дессине догаңы окап, никамызы гый! Гел яныма җенаным, сахыпҗемалым!

Кемине. Хов, казы, сениң җенаным, җемалым, сахыпҗемалым дийип дураның бир гарантга экен-ә!

Казы. Гарантга-да болса гый никамызы! Мен хәзир оңа екеҗе посада җан берйән! Мен шейле бир ашык, хатда ышкым билен гарантгада җан берип билйән! Гудрат мен! Кераматлы казы мен!

(Букудакы аяллар гүлүшйәр, казы Гарантганы огшаяр. Чыра өчйәр).

* * *

Казы «бас гадам дидәм үстүне-хей, чөп басан аяҗыкларың» дийип хиңленип, сахнадан гечип барярка, өңүнден газаплы Даңатар чыкяр.

Даңатар. Эй, харам казы! Гайдып Огулбегимиң адыны тутайсаң, мен сени довзаха дыкы эдйән!

Казы *(өр-гөкден гелйәр).* Сениң аклың ериндеми?

Даңатар. Мен аклындан азашан ашык!..

Казы. Сен нәче яшыңда?

Даңатар. Йигрими…

Казы *(от алып, гыгырып башлаяр).* Огулбег, Огулбег мунда гел! *(Салланып, сейкин басып Айсолтан гелйәр).* Ай, акмак ашык! Йигрими яшында кырк яшлы, ёк, отуз бәш яшлы, ёк отуз яшлы сахыпҗемал гелне ашык болмага утанмаяңмы! Огулбег, сен бу телбәни халаяңмы я мен тентеги?

Даңатар. Казы ага, ол Огулбег дәл! Огулбегҗан, он еди яшында…

Казы (*гыгыряр).* Эй, дәли-дивана! Балы гоялып, мүшки-анвары кокашып дуран дессемая ялы сахыпкыран җенан дурка, мен он яшлы гөк мейни гызы башыма япайынмы? Бас гадам дидәм үстүнехей, чөп басан, бар басан аяҗыкларыңдан…

Ол уялып, сүйнип-саркып барян Айсолтаның ызы билен гидйәр, Даңатар аңалып галяр.

Даңатар билен Огулбегиң дуети.

Икиси биле: Дөнди бизе дәли дөвран яр,
Ярым, ярым шатлан дөврана сөвдүгим.
Дост-душманлар галсын хейран,
Саллан хер яна сөвдүгим.
Дост-душманлар галсын хейран,
Саллан хер яна сөвдүгим.
Дөнди бизе дәли дөвран, дөнди бизе дөвран.

Казы, Сапар билен Маралы сахнаның өңүне чекйәр.

Казы. Ай, Сапар, сен-ә бир дикеңсе сеңсе экениң! Аллам саңа дагларың арсланы ялы көрекен берҗек болуп дурка, терсе зыңмаң нәме! *(юваш)* Акмак, сен Огулбеги Даңатара берсең, Даңатарам, атасам-энесем гиҗе-гүндиз гапыңда гулуң болар!

Сапар. Олар гаты гедемдир, мениң гапымда ишлемезлер!

Казы. Эгер олар сениң гапыңда гулуң болса, сен Огулбеги Даңатара берермиң?

Сапар. Берерин!

Олар ерине баряр. Казы Гурбаны, Садабы сахнаның өңүне чекйәр.

Казы. Ай, Гурбан кел, вай, Гурбан кел, сениң келләң дашам келли экен, ичем келли экен! Сениң аклыңам кемли экен! Аялыңам телли-пелли экен! Акмаклар! Мен сениң оглуңа Сапарың гызыны алып берйән, йөне үчүңизем онуң гапысында ишләрсиңиз!

Гурбан. О-хов, ол бизи гула-гырнага өврүп ташлар.

Казы *(юваш)*. Гул болуң, ишләң, барыбир оларың әхли байлыгы сениң оглуңа, агтыкларыңыза галяр ахыры!

Гурбан, Садап. Аперин, аклыңа казы!

Казы *(гаты)*. Сапар сизиң билен гуда болуп Огулбеги берсе, гиҗе-гүндиз оларың гапысында ишләрмисиңиз?

Гурбан *(гаты)*. Биз Сапарың хем Маралың гулы болҗак!

Сапар, Марал. Сиз бизиң гудамыз!

Кеминәниң айдымы.

Кемине: Казым, казым сейлиң мүбәрек болсун,
Азм эйләрсиз ёла казым, эй, казым,
Билиңизни сындыр казым, йүк казым.
Тарыпыңны айдар болсам эй, казым,
Айдар болсам тарыпыңны эй, казым
Казыларның дийсем кәрин эй, казым,
Айдар болмазла ярыны эй, казым.
Ялган сөзлериниң барын эй, казым, эй, казым,
Сатярсыңла вах пула казым эй, казым,
Сатярсыңла кән пула казым эй, казым.

Күлден депе бейик болмаз эй, казым,
Сынла көңүл сейик болмаз эй, казым.
Вах гара кейик кейик болмаз эй, казым,
Гирсе мегер чөлге казым эй, казым,
Чөлге мегер гирсе казым эй, казым.

Дийр Кемине кән геп болар кән болар,
Дийсем дертлерим деп болар эй, казым.
Бар гарыплар каза чеп болар каза эй, казы,
Түйс бир төхмет илге казым эй, казым,
Җүйҗе-товук ёлда гузлар эй, казым.

Кемине хайран галып дур. Казы халтаҗыкда бизиң гахрыманларымыза пул пайлаяр.

Казы. Сапар бай, Марал бай, ынха менден Огулбег гызың тойуна үч мүң тылла гошант! Огулбеги хак ашыгына – Даңатара берйәрсиңиз! Гурбан бай, Садап бай, Даңатар, ынха, сизиң

тойыңыза хем үч мүң тылла гошант! Даңатар билен Огулбегиң тойыны улудан тутярсыңыз! Молла Кемине, Гүлнабат хан, ынха, сизиң тойыңыза хем ики мүң тылла!

Айсолтан. Маңа нәме?

Казы. Айсолтан бегим, ынха, сениң тойыңа-да мүң тылла! Мундан башга-да Хайыт хусыдың кырк йылда гарс какып, халлан атып топлан хазына-депинеси, генҗи-кәни, ханы-маны, малы-мүлки, сүри-сүри молашянлары-мәлешйәнлери, кишңейәнлери-аңңырянлары, багырянлары-бөгүрйәнлери, шахлылары-шахсызлары, дерренделери-перренделери, ерде йөрейәнлери, сувда йүзйәнлери, ховада учянлары сеңки болсун! Диңе сен меңки болсаң, маңа җүмле-җаханда гайры зат герекмез!

Кемине. Хусыт, сырных, гаты Хайыт, ай көпбилмиш казы, сен нире, тылла-теңңе пайламак нире? Саңа нәм болды?

Казы. Кемине, бир хепде мундан озал шу обада егеним Ягмыр бай той тутды. Шол тойда мен өмрүмде биринҗи гезек багшы диңледим. Мешхур Байлым багшы узак гиҗе Магтымгулының, Гөроглының, сениң, Молланепесиң айдымларыны-намаларыны айдып, мениң энтерпелегими өврүп ташлады. Халайык, ха ынаның, ха ынанмаң, мен шол гиҗе айдымларың гирдабына гарк болуп, өзүмиң малың ызында энтәп йөрен махлуга, мала, гула өврүлип гиден хайвандыгыма акыл етирдим. Гудрат экениң-ов, Кемине гудрат экениң! Сен түркмениң улы шахыры, сен халкың хоссары, гарып-гасарың ховандары! Мен шонда өз янымдан галан өмрүме менем Креминә хоссар чыкайын дийип йүрегиме бек дүвдүм. Шол тойда мен Гүлнабат ханымы гөрүп, аршда-күрсде шахыр Кеминә мынасып машгала бар болса, шол машгала Гүлнабат ханымдыр дийип, шу пирим-пыррылдаклары гурдум… Молла Кемине, шахыр Кемине, мениң хазына-депинәм, генҗи-кәним, ханы-маным, җанлы байлыкларым, җансыз байлыкларым, молашянларым-мәлешйәнлерим, кишңейәнлерим-аңңырянларым, багырянларым-бөгүрйәнлерим, шахлыларым-шахсызларым тамам сениңки болсун! Гара башым саңа садага Кемине!

Гурбан. Гудрат сен, Кемине, керамат сен Кемине, җүмле-җаханың мешхур ханнасыны адам эдип билипсиң-ов сен!

Казы. Айсолтан гелин, Ягмыр байың тоюнда саңа бир чалсакгал бела гөз гыпдымы?

Айсолтан *(уяляр)*. Гөз гыпды…

Кемине. Онда новҗуван Огулбегиң дашында первана болуп, пелесаң какмаң нәме?

Казы. Ай, Кемине, вай Кемине, мен шейдип буларың гөзүни горкузмадык боламда Айсолтанлы болҗакмы мен? Хах-хах-ха, Кичиага обасының әхли аяллары мес байдан Огулбег гызы халас этҗек болуп әхлиси җем болуп Айсолтаны маңа ырып бердилер! Хах-хах-ха, хов, халайык, Кичиага обасында еди гүн той, өз обамызда хем еди гүн той!

Җемлейҗи хор

Хор. Җөвхер җүмлелериң, гөвхер сөзлериң,
Дилден диле гечер хош оваз билен.
Датлы гошгуларың абы-көвсердир
Калплар хейҗана гер айдым-саз билен.

Сен шахыр сен, шахырларың гүли сен,
Халкымың зыбаны, сайрак дили сен,
Түркмениң буйсанҗы, бейик вели сен,
Хош гелипсиң, бахар билен, яз билен.
Хупбатлы гүн хоссар чыкып сен иле,
Халкыма ховандар болдуң Кемине!
Багшыларымыз сөхбет гурар саз билен,
Багшыларымыз сөхбет гурар,
Багшыларымыз сөхбет гурар,
Саз билен,
Саз билен,
Шахыр Кемине!